

Száz éve született Schwartz Elemér

1962 januárjának utolsó napjaiban a bajorországi Seligenporten ciszterci apátságának ősi templomában még állt a sok alakból álló, kivilágított betlehem; közvetlenül eléje ravatalozták fel a würzburgi egyetemi kórházban váratlanul elhunyt magyar egyetemi tanárt és ciszterci szerzetest: Komjáthi-Schwartz Elemért. Életében soha nem járt ebben a kis ciszterci apátságban (a középkorban ciszterci nővéreké volt, századunkban a rend férfi ága újította fel benne a szerzetes életet, mely azonban azóta ismét megszűnt), nem ismerte őt ott senki, nyilván véletlen volt, hogy a betlehem előtt ravatalozták fel, de a temetésen részt vevő néhány egykori tanítványa – köztük e sorok írója és Leber stuttgarti parlamenti képviselő, aki búcsúztatta – szép jelképet látott ebben. Életének sok kezdeményezése közül az egyik legeredményesebb éppen a „betlehemállító mozgalom” volt, melyre neves művészeket kért fel. 1959-ben Kölnben megjelent műve (Auf! Lasst uns nach Bethléhem eilen!) és énekgyűjteményének posztumusz kiadása (Europa singt: Stille Nacht, Heilige Nacht! Innsbruck, 1963) is mutatják: hirtelen megszakadt életének végén is ezzel a kérdéssel foglalkozott. Rövid híradáson kívül, tudomásunk szerint, csak külföldön [ORBIS IX (1960.) 263–280., és az ONOMA Bulletin d'information et de bibliographie, Leuven 1962–63., et Bibliographia Academica Leuven 1966.] ismertették küzdelmekben, kezdeményezésekben is gazdag életét, magyar nyelven nem jelent meg róla bővebb ismertetés.

A burgenlandi Vasvörösvár (Rotenturm a. d. Pinka) tanítói lakásából, a közeli Vaskomját-ról (Kemeten, ahol a templom melletti kis emlékmű jelzi, hogy a család egyik őse, mint „ludi magister” Mária Teréziától nemességét kapott) idekerült népes tanítói családból – nyolc gyermekük volt – több jelentős élet indult el: József (1871–1949), aki a Szentgotthárd melletti Nagyfalva (Mogersdorf) plébánosa lett, *Hermann* (1883–1971), aki Felsőőrött (Oberwart) volt igazgató-tanító, majdnem félszázadon át a templom kántora, a kórház gondnoka, *Emilia* (1886–1972) mellett az 1890. augusztus 25-én született *Lajos*. Az elemi iskola elvégzése után József bátyjához került, akinek plébániájáról, Nagyfalváról járt be a szentgotthárdi állami gimnáziumba. Ott ismerte meg a ciszterci rendet, amely a középkor óta jelentős szerepet játszott Burgenland lelki, gazdasági és kulturális életében.

A Tószögben (Seewinkel) Barátfalva (Mönchhof) és Pátfalva (Podersdorf) ciszterci plébánia ma is a heiligenkreuzi apátsághoz tartozik. A rendnek a birtokán telepedtek meg a ciszterci nővérek a II. világháború után és itt építették ki Marienkron vízgyógyintézetüket. Közép-Burgenlandban az egykori apátság Borsmonostor (Klostermarienberg), most Lilienfeldhez tartozik, Dél-Burgenlandban pedig a „Mini” (= Mönch) helységnevek jelzik, hogy egykor a szentgotthárdi apátsághoz tartoztak, melyet III. Béla király alapított, a török idők után Heiligenkreuzból történt az újjáalapítás.

Megismervén és megszeretvén e rendet a zirci apátság kapuján kopogtatott és itt kapta beöltöztetést – 1907. augusztus 14-én – az *Elemér* nevet. A noviciátus elvégzése után tanulmányainak befejezésére (VII–VIII. osztály) Egerbe került. Budapesten a Bernardinum-ban végezte 1910–1914 között teológiai és bölcséleti (magyar–német) tanulmányait. 1914-ben már bölcsészdoktor. 1915-ben tanulmányúton volt Bécsben és megkapta a tanári diplomát. Segédlelkész lett Szentgotthárdon, majd Előszálláson, 1916-ban Székesfehérvárott tanár, de még ebben az évben a rend budapesti gimnáziumához került, ahol 1935-ig tanított. 1922-ben a budapesti Tudományegyetemen magántanár a német nyelvjáráskutatásról és néprajzról szóló művével, 1934-től a német- és összehasonlító germán-nyelvészet nyilvános rendkívüli, 1936-tól pedig rendes tanára a pesti egyetemen.

1938-ban megalapítja a *Német Nyelvtudományi és Néprajzi Intézetet*, megkezdí a Magyarországi Német Nyelvatlasz munkálatait és megindítja a Német Nyelvészeti Dolgozatok (1943-ig 9 kötete jelent meg) és a Német Néprajztanulmányok című sorozatot (1943-ig 12 kötet látott napvilágot). Saját tudományos működését több mint 300 cikke és önálló műve fémjelzi, melyek közül némelyek, különösen a nyugat-magyarországi német helynevekre vonatkozó (1932), élénk vitát váltottak ki. Még nagyobb jelentőségű volt mozgalmakat megindító tevékenysége. A következő kezdeményezések fűződnek nevéhez: a *magyar vallásos néprajz*, melynek célkitűzéseit, feladatait és módszerét elsőként hirdette meg; a *Foederatio Americana*, a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók egyesülete, melyet Bitter

Illéssel együtt alapítottak (1921); a *szentgotthárdi apátság archívuma* (1933), különösen a Burgenlandra vonatkozó adatokat, iratokat gyűjtötte össze (1950-ben a rendek feloszlátásakor nyoma veszett); *Szent Kristóf Testvérület* autósok és vízisportolók számára; *Hegyi Szent Bernát Társulat* a hegyászok számára; a *Borostyános Szent Szűz Repülői* a repülők számára; *Szent Hubertusz-mise* a vadászoknak; *Szent Miklós tisztelete* a krampuszkultusz leküzdésére. 1936-ban alapította meg a *Magyar Betlehemes Mozgalmat* művészi betlehemek készítésére és felállítására; 1946-ban a *Fra Angelico Társaság*ot néprajzosok, írók, zenészek és művészek számára a karácsony ünnepének igényesebb megülésére.

1948-ban minden megindokolás nélkül felmentették budapesti egyetemi tanári állásából, 1950-ben Belgiumban Leuven katolikus egyetemén a német művelődéstörténet és szellemtudomány vendégprofesszora lett. 1951-ben Rómában Zágon Józseffel együtt megalapítja az *Academia Catholica Hungaricat*, melynek tudományos kiadvány sorozata, az *Ars et Scientia*, csak néhány számot ért meg. 1956-ban a nagyszámú magyar fiatal megjelenése mintha új lendületet adott volna, különben eléggé mostoha emigráns életnek, melynek legszebb napjai szülőföldjén tett látogatásai voltak. Felsőörött találkozhatott Hermann testvérével és annak leányaival, akik ma is itt élnek és legközelebbi rokonai. Főleg a flamand vallásos néprajzzal és ismét a karácsonnyal foglalkozott. Egyre jobban elhatalmasodó betegségekben csak az egyetem magyar jezsuita tanárával, Muzslay (Muselay) Istvánnal folytatott beszélgetések jelentettek számára felüdülést. 1961 őszén egykori pesti egyetemi tanár barátjához, Burger professzorhoz megy a würzburgi egyetemi klinikára, ahonnan már nem is tér vissza. Kívánsága szerint a legközelebbi ciszterci apátság temetőjében, a Nürnbergtől délre lévő Seligenportenben várja a feltámadást.¹

Galambos Iréneusz

Mihalik Sándor, a kassai helytörténeti múzeum alapítója

Kilencven évvel ezelőtt, 1900. február 18-án Kassán látta meg a napvilágot a nemzetközi hírű művészettörténész, Mihalik Sándor. Egész életét a művészetek tanulmányozásának szentelte, többek között szülővárosa, Kassa is sokat köszönhet munkásságának.

Pályaválasztását erősen befolyásolta az a körülmény, hogy édesapja, Mihalik József szintén művészettörténész volt, tehát már a családi körben magába szívta a művészetek és a történelemtudományok iránti vonzalmat, szeretetet. Ifjú fejjel olvashatta édesapja történeti tanulmányait és munkáit. Édesapja egy ideig (1903-tól) a kassai múzeum miniszteri biztosa volt, és több helyi vonatkozású munkát írt. Ezek közül kiemeljük: *Kassa város ötvösségének története* (Bp., 1899); *A kassai Szt. Mihály-kápolna* (Bp., 1904); *A kassai Szt. Erzsébet-templom* (csak első kötet, Bp., 1912) c. műveit. De tanulmányozhatta a fiatal Sándor a Múzeumi és Könyvtári Értesítőt is, amelyet 1907–1918 között szintén az édesapja szerkesztett.

Ezek után nem meglepő tehát, hogy Mihalik Sándor szintén ezt a pályát választotta. Tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, s 1926-ban régészetből doktorált ugyanott. Utána három évig a Magyar Tudományos Akadémia Római Történeti Intézet ösztöndíjasaként Olaszországban kutatót. Elsősorban a magyar iparművészet itáliai kapcsolatait tanulmányozta. Az 1930-as évek közepén Berlinben volt tanulmányúton, ahol a középkori magyar ötvösművészet számos, Németországban őrzött emlékét sikerült felkutatnia és azonosítania. A harmincas évek második felében készültek a magyarországi kerámiaművéség XVIII–XIX. századi történetével foglalkozó első tanulmá-

¹Komjáthi-Schwartz Elemér születésének százéves évfordulója alkalmából kiállítás és megemlékezést szerveztünk szülőfalujában, Vasvörösvárott (Rotenturm an der Pinka), a Magyar Néprajzi Társaság pedig november 22-én tartott Komjáthi-Schwartz Elemér emlékülést Budapesten, a Néprajzi Múzeum dísztermében. Szívesen veszünk minden adatot, dokumentumot, tanácsot a professzor úr életéről, működéséről.